

Skultéti Szilvia

A DRÁMAPEDAGÓGIA FOGLALKOZÁSOK ÉS A SZÍNHÁZI NEVELÉSI ELŐADÁSOK VÉLEMÉNYVÁLTOZTATÓ HATÁSÁNAK VIZSGÁLATA A RÉSZTVEVŐKRE VONATKOZÓAN

Absztrakt

Kutatásom a színházi nevelési előadások, a tanítási drámák, valamint az interaktív foglalkozások véleményformáló szerepét vizsgálta a fiatalok és a felnőttek körében. Az átlag-életkoruk 26 év volt.

A vizsgálatban 503 résztvevő véleményét kérdeztem meg 31 előadás vagy foglalkozás alkalmával. Az előadások és foglalkozások mindegyike megfelelt a konstruktivista tanulási formának. Hipotéziseim között szerepelt, hogy a véleményváltozás korrelál a hagyományos színházi és foglalkozási formáktól való eltérés mértékével. Az a feltételezésem, hogy a véleményváltozás befolyásolja, hogy a résztvevő milyen mértékben került a foglalkozás hatása alá érzelmileg, ez magas korrelációs értékkel igazolódott. Az a hipotézisem, hogy a felkínált interakcióval való elégedettség nem befolyásolja a véleményváltozást szintén igazolódott, hiszen a korrelációs számítás elhanyagolható kapcsolatot mutat. Kutatásom alapján a véleményváltozás mértéke nem függ az életkortól sem. A hagyományos formától való eltérés, és az érintettség között viszont a korrelációs együttható jelentős kapcsolatot takar.

Foglalkozásonként 13-14 nyitott kérdést tettem fel, majd a válaszok mindegyikét 7-8 kategória lapján összesítettem. Az első négy kérdés kiegészült egy priori skálával, amelynél önregisztrációs módszerrel lehetett egy ötös kontinuumban elhelyezkedő értéket kiválasztani. A kérdőíveket interjúkkal is kiegészítettem. A tervezésénél az alkotókkal egyeztetve bővítettem a kérdőívet, így az előadásokhoz készített tanulmányokból kiderült, hogy megvalósult-e a szerzők eredeti szándéka a foglalkozás fókuszát illetően. A kutatás nem reprezentatív, de létrejött egy adatbázis, amely további elemzésekre ad lehetőséget.

Kulcsszavak: drámapedagógia, véleményváltozás; konstruktivista tanuláselmélet

Bevezetés

„Korunkban sokféleképpen jellemezték már az embert, elidegenedett lényként, gazdasági alanyként, állampolgárként, s még sorolhatnánk a sok meghatározást.” (Bohár, 1993) A meghatározások azonban az emberek életének csak egy-egy aspektusát, tevékenységét veszik figyelembe és ezt emelik totális dimenzióba. Az elidegenedettség a közösségekben való létezés válságára figyel, a gazdasági dimenziók a világ globális pénzügyi hálójának képlékenységére a jogi keretek feszegetése az emberek közötti létezés szabályozhatatlanságára. Bármelyiket nézzük, csak egy szeletét ragadjuk ki az ember sokféle, komplex minőségének. Ebben az egyre áttekinthetlenebb társadalmi rendszerben olyan gyors gaz-

dasági, geopolitikai, társadalmi és szociokulturális változások történnek, amelyek hátterbe szorítják a normákat. Helyükre az értékek, gondolkodásmódok, életfelfogások pluralitása lép, amelyek sok esetben nem nyújt támaszt az egyénnek. Ez az egyén számára elbizonytalanító. Egy leuveni andragógiai kutatás (Leirman, 1993) szerint a felnőttek leggyakrabban az információáradat kezelésének problémájával, az interperszonális kapcsolatok feszültségeivel, a társadalom komplexitásával, a környezetszennyezéssel, valamint a személyes létbizonytalansággal szembesülnek.

Csíkszentmihályi Mihály *Flow* című könyvében támaszaink elvesztéséről ír. *„A múltban működő pajzsok - a rend, amelyet a vallásosság, a hazaszeretet, az etnikai hagyományok és a társadalmi hovatartozás alkottak - már nem hatásosak többé. A belső rend hiánya abban az érzésben mutatkozik meg, amit ontológiai szorongásnak neveznek”,* vagyis a létezés értelmetlenségétől való félelem. (Csíkszentmihályi, 2010, p. 32). Ez objektum nélküli félelmet jelent, és az ember lét kiszolgáltatottságához és végességéhez kapcsolódik. Ha ez a felismerés rátelepszik az emberekre különbözőképpen reagálnak. Elkezdenek még több dolgot felhalmozni; vagyontárgyakat, társadalmi pozíciókat, vagy a fenyegető testi tünetek ellen intéznek támadást. Olyanok is vannak, akik feladják, vagy álomvilágba menekülnek. Ebből a siralmas helyzetből Csíkszentmihályi csak egy kiutat talál, ha társadalmi elvárásokkal szemben megtanuljuk élvezni az élmények folyamatos áramlását és megtaláljuk a létezés értelmét. A tanulás és az önfejlesztés ebben egy rendkívül jól járható út, de Csíkszentmihályi véleménye szerint a *„sok évnyi kívülről irányított tanulás nagyon kellemtelen emlékeket hagyott bennük”* (Csíkszentmihályi, 2010, p 188), így nemhogy az élet-hosszig tartó tanulástól, de bármilyen tanulástól igencsak félnek, ahol tankönyvekből tanulva tanárok elvárásainak kell megfelelniük.

A felnőttek és a gyermekek ugyanazon tanítási formát részesítik előnyben, de más tartalommal, más megközelítéssel, más hozzáállással. Carl Rogers a humanisztikus pszichológia megalapítója a *„Valakivé válni”* című könyvében elmeséli, hogy a Harvard Egyetemen tartott konferencián egy rövid előadása mekkora vitát váltott ki. Rogers ebben kifejti, hogy *„kizárólag az a tanulás befolyásolja az ember viselkedését, amely felfedezésen alapul, és amely egy belső igényt elégít ki.”* (Rogers, 2003, p. 344) *„Úgy érzem, hogy az egyik legjobb, de talán legnehezebb módja a tanulásnak az, ha le tudom vetkőzni a saját defenzív magatartásomat, és ha megpróbálom megérteni, hogy az élmény mit jelent a másiknak.”* (Rogers, 2003, p. 345)

A mai felnőttek a felgyorsult világban sokkal erősebb impulzusokra vágynak, mint száz évvel ezelőtt. Interaktivitásra van szükségük az élet minden területén. Szeretnek résztvevőként jelen lenni, nem elég számukra a passzív néző szerepe. Ezt próbálják megtalálni a digitális játékokban, az internetes fórumokon, a különböző adattartalmú file-ok megosztása során. Sok film esetében már választhatnak a különböző dramaturgiájú befejezések közül. De a virtuális világ csak az egyik síkja lehet ennek, hiszen mindazt, amit ott átélnek, szeretnék a valóságban is megélni, a mindennapi életben, a munkában, a tanulásban és a szabadidő eltöltési formái között.

Csíkszentmihályi azt vallja, hogy a figyelem az, amelyen keresztül mindez irányítható. A figyelem korlátozott, rajtunk múlik, hogy *„ráirányítjuk valamire, mint egy energianyálá-*

bot” vagy „rendszeretlenül, ötletszerűen szétszórjuk”. (Csíkszentmihályi 2010, p. 58.) Felhasználásának módjáról mi magunk döntünk, mintegy megteremtve önmagunkat, ami „*alakítja az emlékeinket, gondolatainkat érzéseinket.*” A figyelem a legfontosabb eszközünk az élmények minőségének javításában. A figyelmet viszont fel lehet és fel kell kelteni egy téma iránt, úgy is mondhatnánk, hogy a figyelmen keresztül lesz részvétel, és a részvételen keresztül lesz érzékenyítés, majd tanulás. Ha egy ilyen figyelemmegtartó foglalkozáson veszünk részt, akkor flow élményt élünk át. Az állapotot Csíkszentmihályi úgy definiálja, hogy „*annyira feloldódunk egy tevékenységben, hogy minden más eltörpül mellette, a tevékenységet bármi áron folytatni akarjuk, pusztán magáért.*” (Csíkszentmihályi, 2010, p. 22). Az áramlatélmény után az emberi „*én felépítése komplexebb, mint előtte.*” Egyfelől differenciálódik, másoktól különböző lesz, másfelől integrálódik „*az énen kívülálló eszmékkel, emberekkel, dolgokkal*” sikerül kapcsolatba lépnie.

A drámapedagógia pontosan ennek az elérését célozza meg. Itt sem véletlenszerűen jön létre azonban ez az állapot, hanem tanári felelősség a kialakítója. Kutatásommal szeretném bizonyítani, hogy a drámapedagógia alkalmas arra, hogy bevonzzon, tanítson, és alakítsa az embert és véleményét.

Módszertan

A kutatásom során tizenhárom különböző dramatikus színházi nevelési előadás vagy foglalkozás, harminchárom alkalmának, 503 résztvevőjét kérdeztem meg arról, hogy szerintük az előadás/foglalkozás mennyire tért el a hagyományos formától, és milyen mértékben felelt meg számukra a felkínált interakció és döntési lehetőség, milyen érzelmi hatásokat éltek meg közben, és mennyire gondolkodtatta el őket a probléma. A hagyományos forma itt az interakció nélküli, passzív, frontális formában megvalósított előadást és foglalkozást jelentette. A legfontosabb azonban annak a vizsgálata volt, hogy bekövetkezett-e véleményváltozás, és ha igen, akkor milyen mértékben.

A 503 résztvevő mindegyikének 13 kérdést tettem fel. Ezek nyílt kérdések voltak, és négy kiemelt kérdés kiegészült egy priori skálával, amelynél önregisztrációs módszerrel lehetett egy ötös kontinuumban elhelyezkedő értéket kiválasztani.

A kutatás a felnőttekre, és a felnőtt kor küszöbén állókra vonatkozott, így a 16 évnél idősebbeket kérdeztem meg. A kapott eredményeket közös ismérvek mentén táblázatokba foglaltam, elemeztem őket, és korrelációszámítást végeztem az egyes tényezők között. Az egyes előadásokról, foglalkozásokról önállóan is tanulmányokat készítettem, amelyet átadtam az előadást létrehozó alkotóknak. A társulatok számára értékes visszajelzést jelentett a tekintetben, hogy az előadás célja megvalósult-e, azokra a fókuszpontokra koncentrált-e a figyelem, amelyet ők szerettek volna, és a visszajelzések alapján sokszor továbbfejlesztették az adott foglalkozást, előadást.

Az előadások körét úgy határoztam meg, hogy minden esetben jellemző legyen rájuk a konstruktivista tanulási forma, és tartalmazzanak interaktív elemeket. Először tehát azt vizsgáltam meg, hogy a beemelt program mennyire felel meg a konstruktivizmus elveinek.

„Nem állítom, hogy a konstruktivista pedagógiai felfogás csodaszer lenne a problémák kezelésére, de azt igen, hogy e gondolatrendszer ötvözése a cselekvés pedagógiájának legjobb gyakorlataival, például a tanítási drámával, katalizátora lehet egy korszerű, valóban hatékony pedagógia kialakításának.” (Takács, 2009, p. 29)

A konstruktivizmus alapfelvetése az, hogy a szubjektumon kívüli világ a maga teljességében nem ismerhető meg. Az elménk csak a saját életünk tapasztalatai alapján képezi le a világot és konstruálja meg a valóságot. A konstruktivista alapú felnőttoktatás „sanft” (szelíd) oktatási forma elsősorban a résztvevőket engedi kibontakozni, nem törekszik arra, hogy minden problémát véglegesen megoldjon, nem kész receptekkel dolgozik, hanem enged más véleményeket is előtérbe kerülni, nem kívánja túlterhelni a résztvevőket, mert az szükségtelen frusztrációhoz vezet. (Feketéné 2002, p. 55). A kutatásban a konstruktivista forma megállapításához a konstruktivista tanuláselmélet kulcsfogalmait használtam fel. Ezek a szubjektum-orientáltság, szelektív észlelés, konceptuális váltás, autopoézis, rekurzivitás, viabilitás, differencia-érzékeléssel, perturbáció (Feketéné 2002, p. 28-45).

A drámaandragógia konstruktivista voltának bizonyításához a konstruktivizmus andragógia számára szolgáló kulcsfogalmait használtam fel, ahol a vizsgált előadások szolgáltak alapul. Az előadások azonban nem csupán példaként szolgáltak, hanem annak bizonyítására is, hogy hogyan tudunk ezeken az alapvető emberi jellemzőkön felülemelkedni, ha szükséges. A nyolc kulcsfogalom közül négy esetében beszélhetünk arról, hogy nem csupán figyelembe kell venni őket a foglalkozások során, hanem abban is segíteni lehet, hogy felülemelkedjünk rajtuk. Ezek a szubjektumorientáltság és szelektív észlelés, az autopoézis, és a kompatibilitás. Az erről szóló elemzést egy külön tanulmányban fogom összegezni, így most nem részletezem.

Ötféle programtípussal dolgoztam:

- 1) Színházi nevelési előadásokkal (Itt szerepeltek a Kerekasztal Színházi Nevelési Központ, a Káva Kulturális Műhely, a Nyitott Kör Egyesület, és a Trainingspot Társulat előadásai.)
- 2) Színházi társasjátékkal (A *Cím nélkül* előadása.)
- 3) Tanítási drámákkal (Közfoglalkoztatottaknak és hajléktalanoknak tartott tanítási drámák.)
- 4) Dramatikus tevékenységekre építő foglalkozásokkal (*EKH -Első kézből a hajléktalanságról*) program és Szociális kompetenciafejlesztésre épülő kooperatív tanulástechnika tanítása a Pannon Egyetem MA képzésén részt vevő pedagógusoknak
- 5) Interaktivitást tartalmazó színházi előadással (*Szülői értekezlet* – Jurányi Inkubátorház)

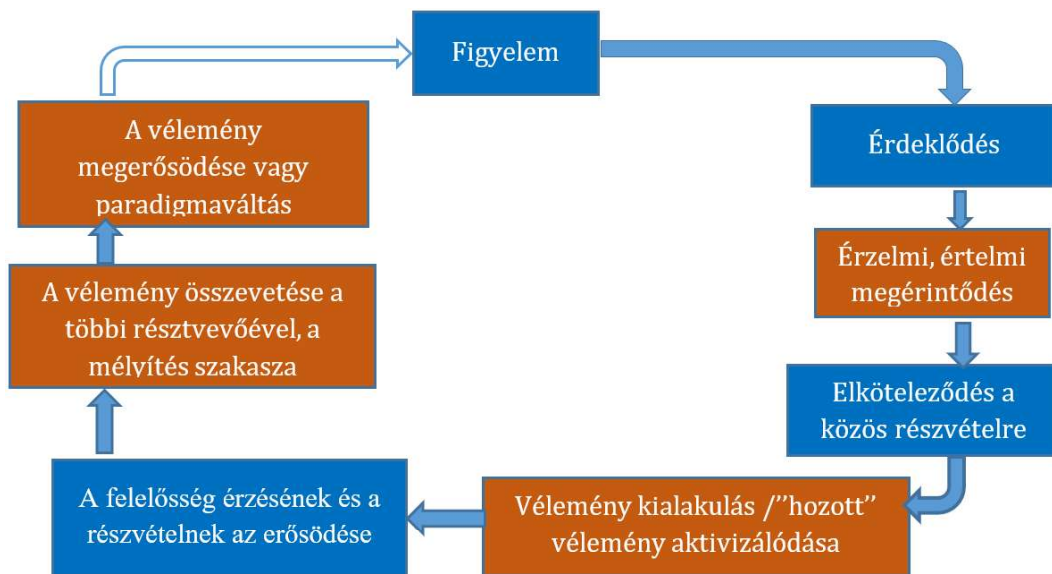
A résztvevők körét és számát, valamint a foglalkozások fókuszát az 1. számú melléklet tartalmazza.

Az interakció és a bevonódás között a Színházi nevelési kézikönyv alapján tettem különbséget. Az interakció itt az, amit „alkotó kínál”, bevonódás pedig az, amit a „résztvevő átél” (Cziboly & Bethlenfalvy, 2013, p. 373). A kézikönyv a bevonódás fogalmánál Dorothy

Heathcote „engagement” szavából indul ki, és annak részeiből, mint a figyelem, érdeklődés, elköteleződés, befektetés, megszállottság. (Cziboly & Bethlenfalvy, 2013, p. 373)

Én kiegészítettem ezeket a kategóriákat, és egy modellben helyeztem el. Egyrészt azért, hogy a konstruktivista tanuláselmélethez közelítsem, másrészt azért, mert én elsősorban abban látom a bevonódást, és annak erősödését, hogy valaki milyen erősen hajlandó közben a látott/megélt problémán elgondolkodni. A bevonódást egyszerre tekintem egy mások számára is látható aktív részvételnek, amely jelen van a csillogó szemekben és az érzelmi megérintődésben, másrészt egy folyamatnak, amely során a résztvevő saját érzelmi és szellemi nyitottsága révén képes a másokkal történő együttműködésben akár odáig eljutni, hogy megkérdőjelezze a korábbi véleményét a foglalkozás során. A folyamat mindaddig tart és erősödik, amíg újabb felkérés érkezik az interakcióra a foglalkozásvezetők részéről, és elindul a figyelem.

1. ábra: A bevonódás és véleményváltozás fázisai

Forrás: saját szerkesztés a Heathcote-i kategóriákból (kékkel jelezve) kiindulva

A folyamatot ennek a tükrében vizsgáltam, elsősorban arra a pontra fókuszálva, ahol a felkínált interakcióra bekövetkezik az érzelmi, értelmi megérintődések valamelyike (esetleg mindkettő), illetve azokon a pontokon, amikor a korábbi véleménye másokéval összevetésre kerül és vagy megerősödik, vagy felülíródik.

A kutatás elején a felállított hipotéziseim a következők voltak:

- H1. A véleményváltozás mértéke szoros összefüggésben van azzal, hogy mennyire tér el az előadás egy hagyományos színházi előadástól, illetve foglalkozástól.
- H2. A véleményváltozás mértékét befolyásolja, hogy a résztvevő milyen mértékben kerül az előadás vagy foglalkozás hatása alá érzelmileg és szellemileg.
- H3. A véleményváltozás mértékét befolyásolja a részvétellel való elégedettség.
- H4. A véleményváltozás mértékét nem befolyásolja az életkor.
- H5. A hagyományos formától való eltérés és a személyes érintettség érzése szoros összefüggésben van egymással.

A kutatást kérdőívekkel és interjúkkal végeztem. A kérdőív szerkezetét és kérdéseit mindig egyeztettem az előadás létrehozóival. Egyrészt azért, mert fontosnak tartottam, hogy az alkotók által kitűzött célok teljesülésének vizsgálata helyet kapjon a kérdőívben, hiszen ezek az előadások és foglalkozások éppen azért jönnek létre, mert véleményváltást szeretnének elérni, vagy legalább elgondolkodtatni egy adott témáról. Ezenkívül a kérdések megfogalmazásának módjában is vártam a véleményüket, hogy elfogulatlan, irányítatlan kérdésekre adhassák meg a résztvevők a bevonódásra, érintettségre vonatkozó válaszaikat.

A kérdéseknek két nagy csoportja volt: az első csoport, a kutatás magját jelentette, és állandó volt minden előadás esetében. Ide négy kérdés tartozott, és minden kérdés két részből állt. Tartalmaztak egyrészt egy ötfokozatú skála alapján kiválasztható értéket, amelyet egy négyzetbe kellett beírni, például arra válaszolva, hogy milyen mértékben érezte, hogy eltér az előadás az átlagos színházi előadástól. A kérdések második fele nyitotta a szabad válaszlehetőséget, ahol a résztvevő megfogalmazhatta a véleményét vagy az okokat, jelen esetben, hogy miben rejlik a hagyományostól való eltérés oka, ha érzékelt ilyet. A második hasonló felépítésű kérdés az érzelmi/értelmi érintettség fokára kérdezett rá, itt a kiegészítő kérdés, annak a foglalkozásrésznek a leírását kérte, ahol ez különösen jellemző volt. A harmadik a "Megfelelő volt-e számodra a felkínált részvételi lehetőség?" kérdése, és a hozzá kapcsolódó nyitott kérdés, hogy „Melyik résznél érezted soknak vagy kevésnek?”. A negyedik kérdés a véleményváltozás mértékére kérdezett rá, majd lehetőséget biztosított annak megadására, hogy milyen tekintetben érzékelt változást a résztvevő.

A kérdések másik csoportja az adott előadáshoz/foglalkozáshoz kapcsolódott. Kiegészítette, konkretizálta, specifikussá tette a korábbi kérdéseket. Itt a kérdések megfogalmazásánál kikértem az alkotók véleményét is, és olyan kérdéseket is felvettem a sorba, amelyek nem csupán a kutatásom szempontjából voltak fontosak, hanem hasznos támpontot nyújtottak az előadás fejlesztésével kapcsolatban, vagy a résztvevőknek felkínált választási alternatívák kidolgozásában. Rákérdeztem a hívószavakra, és burkoltan arra is, hogy a létrehozók által kitűzött célok, tehát a mű létrehozásának eredeti szándéka, megvalósult-e. Voltak olyan kérdések is, amelyekben az előadás szereplőivel való azonosulásra kérdeztem rá, és olyanok is, ahol a foglalkozásokban megjelenő társadalmi, szociológiai, vagy pszichológiai problémákról való saját vélemény megfogalmazását kértem a résztvevőket, kicsit szélesebb kontextusba helyezve az előadást. Ebbe a csoportba tartoztak azok a kérdések is, amelyek az arra voltak kíváncsiak, hogy az adott résztvevő az előadáson közben vagy végén lévő egyeztetések, viták során, a mások által képviselt nézeten elgondolkodott-e. Ez alkalmat teremtett számomra, hogy megnézzem a véleményváltozás egyik lehetséges forrását.

A kérdéssor végén megkértem a résztvevőket arra, hogy adják meg az életkorukat és a nemüket, hogy azok véleményváltozással való korrelációját is meg tudjam vizsgálni. A kérdőív teljesen anonim volt és összesen 12-14 kérdés szerepelt rajta előadásonként.

A kutatás alapjait tehát – a saját megfigyeléseim és jegyzeteim mellett – a résztvevők önregisztrációban megadott skálás értékei, valamint azok szöveges kiegészítései, és a nyitott kérdésekre érkezett válaszai jelentették. Az általam választott vizsgálati módszernek

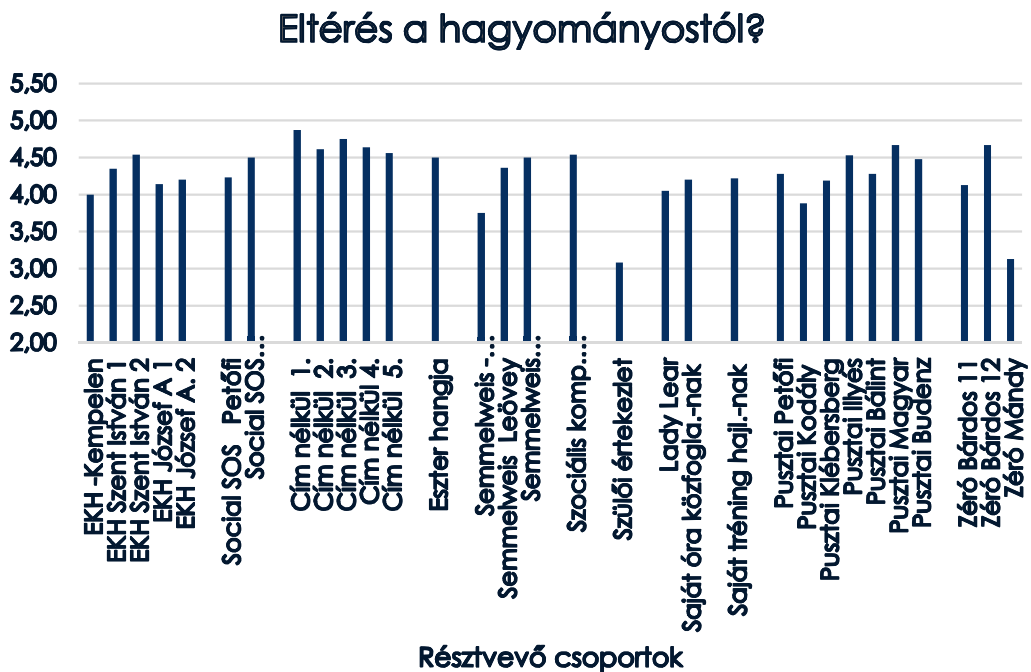
viszont éppen az lett az előnye, amely látszólag a hátránya volt, vagyis, hogy nem objektív formában, egy külső megfigyelő mérte például a változást. A véleményváltozás erősségét ugyanis saját maguk adták meg a résztvevők, és amit egy külső szakember apró változásnak aposztrofál, azt az egyén önmagánál, önmagához képest szignifikánsnak tekintheti. A hatások ugyanis viszonylagosak, ami az egyiknél jelentős, az a másiknál már egy régen megvalósult apró elmozdulás. Fontos az is, hogy erről maga az illető vélekedik így. Ha egy résztvevő a nézőpontja megváltozását érzékeli, vagy ha megszületik egy elhatározás benne, például arra vonatkozóan, hogy ezentúl sokkal jobban figyel a körülötte lévő, valamilyen szempontból hátrányos helyzetű csoportra, akkor ezt el kell fogadni tőle.

Eredmények

Volt ennek a fajta kérdezésmódnak egy másik előnye is, ez pedig a járulékos hatásában mutatkozott meg. A foglalkozás interaktív részeinél felvállalt vélemény és annak átalakulása és papírra vetése tovább erősíthette a változást a résztvevőben. A változás pedig a kérdőívek tanulsága szerint 99%-ban pozitív irányú elmozdulást volt, legtöbbször nyitást jelentett eltérő gondolásmódok felé, vagy más emberek könnyebb elfogadásához kapcsolódott, esetleg jövőképek kristályosodtak ki. A kvantitatív és kvalitatív adatok táblázatba foglalása után, az utóbbiak összesítéshez 6-7 gyűjtőkategóriát képeztem kérdésenként, majd elemeztem az adatokat és összevetettem a kapott értékeket:

Az első kérdés a hagyományos színházi előadástól /illetve a hagyományos tantermi előadástól való eltérésre kérdezett rá. Az értékek 3,08 és 4,87 között mozogtak, amint az a 2. számú ábrán látható.

2. ábra: A hagyományos és a részvételi előadás/foglalkozás eltérése

Forrás: saját szerkesztés

A legmagasabb értéket a *Cím nélkül* foglalkozás két előadása kapta (4,78 és 4,75), de szorosán követte a *Pusztai messiások* Magyar Bálint Gimnáziumban (4,67) és a *Zéró tolerancia* Bárdos Lajos Gimnázium 12.-eseknek (4,67) szóló előadása is. A legkisebb értéket a *Szülői értekezlet* (3,08) és a *Zéró tolerancia* Mátyás Iván Szakképző Iskolásai (3,13) diákjai adták.

Kigyűjtöttem, hogy miért érezték másnak az előadásokat és a foglalkozásokat, és hat kategóriába rendeztem a résztvevők szavai alapján: 1. Interaktívabb volt, bevontak minket, részese voltam 2. Dönthettünk a szereplők sorsáról, a történetről, beszélgettünk 3. A színjátszás módja, szóhasználata, 4. A helyszín, ülésrend, díszlet 5. Csoportmunka 6. Elgondolkodtatóbb volt

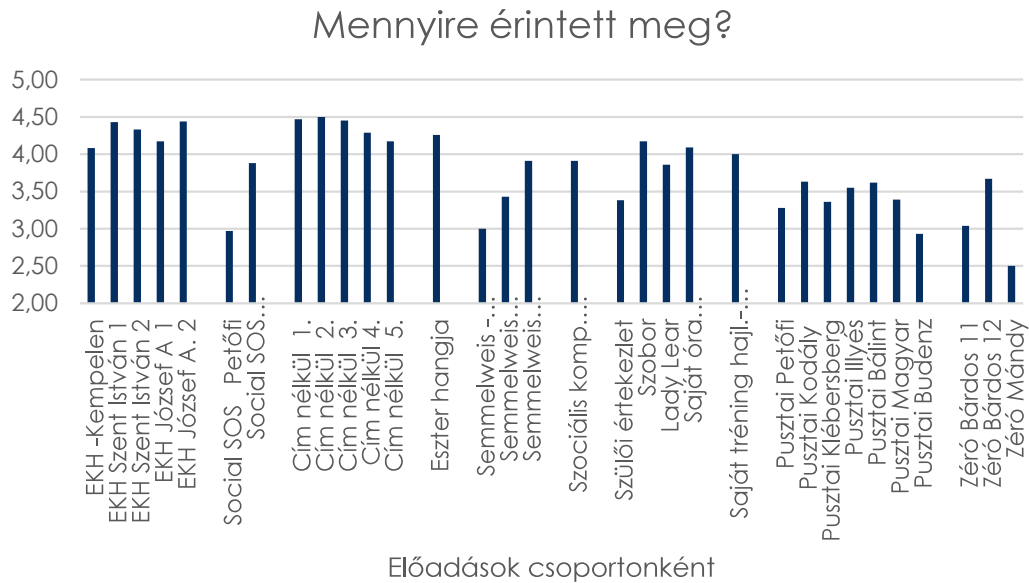
A kategóriák felsorolásának sorrendje és az előadások résztvevőinek „másság”- érzékelési sorrendje megegyezik, tehát a többség elsősorban az „interaktívabb volt, bevontak minket, részese voltam” kifejezést használta.

Az interaktivitás mértéke elsősorban a felkínált részvételi formától függ, ezért először ezt néztem meg, hogy a legmagasabb értéket elérő *Cím nélkül* esetében milyen formákat alkalmaztak. A részvételre egy társasjáték keretében került, amely gyakorlatilag folyamatos interakciót jelent a színészekkel, és döntési pontok sorát hozta a darabba. A nézők egy-egy hajléktalan szereplőt képviselnek, és az általuk átélt traumák olyanok, mintha a sajátjaik lennének, hiszen ők döntöttek arról, hogy felvállalnak-e valamit vagy sem, és a következményeit is azonnal érzékelik a vitalitásuk, életenergiájuk csökkenéseként.

A *Zéró toleranciánál* is megtapasztalhattuk a közvetlen részvételt beszélgetések formájában, sőt a nézők részéről szerepbélés is történt. A *Pusztai messiásoknál* pedig a döntésekbe vonták be a résztvevőket, azért érezték másnak.

A második kérdés arra kérdezett rá, hogy mennyire érintette meg, vagy gondolkodtatta el az előadás a résztvevőket. A legerősebben a *Cím nélkül* két előadásánál és az *Első kézből a hajléktalanságról* programjánál tapasztaltak ilyet a nézők, de az *Eszter hangja* előadásának az ereje is jelentős volt, amint ez a 3. számú ábra adataiból kiderül.

3. ábra: Az előadás/foglalkozás mennyire érintette meg
vagy gondolkodtatta el a résztvevőt

Forrás: saját szerkesztés

Arra a kérdésre, hogy „Melyik volt az a rész, amikor ezt érezte?” a *Cím nélkül* esetében a következő válaszokat találjuk:

- Amikor dönteni kellett éreztem azt a félelmet, hogy kiszámíthatatlan a jövő.
- Érezhető volt, hogy nem tudjuk megmenteni Zsófit, pedig rajtunk múlt.
- Amikor elveszítette a lakást, akivel mi voltunk.
- Azok a részek, ahol méltatlansággal, igazságtalansággal szembesültünk.
- Amikor a karakter sorsa rosszra fordult, a legjobb igyekezetünk ellenére is.
- A vége érintett meg leginkább, hogy mit kérnek tőlünk: „tekintsük őket embernek”.
- A saját döntések súlya. Az elején mindenki csak a számokat nézte nem gondolt bele.
- A döntések miatt. Zsófit pénzért kamerázták, és ezt mi döntöttük.

A válaszokból természetesen csak néhányat tudok itt megjeleníteni, de zömében azokhoz a pontokhoz voltak köthetőek, amikor a résztvevő a saját döntésének következményével szembesült.

Az *EKH foglalkozásnál* szintén jelen van egy erős megérintettség érzés. Itt fele-fele arányban jelenik meg az élettörténet és az interaktív rész, és ehhez illeszkednek az megérintettség formái:

- Az érintett meg, hogy az ember így lecsúszhat és elveszíthet mindent maga körül.
- Amikor meghalt a lánya, az azért elég gáz..
- Amikor a játékban szerepet kellett játszani.
- Amikor a férfi mondta, hogy a saját lánya nem hívja apunak.

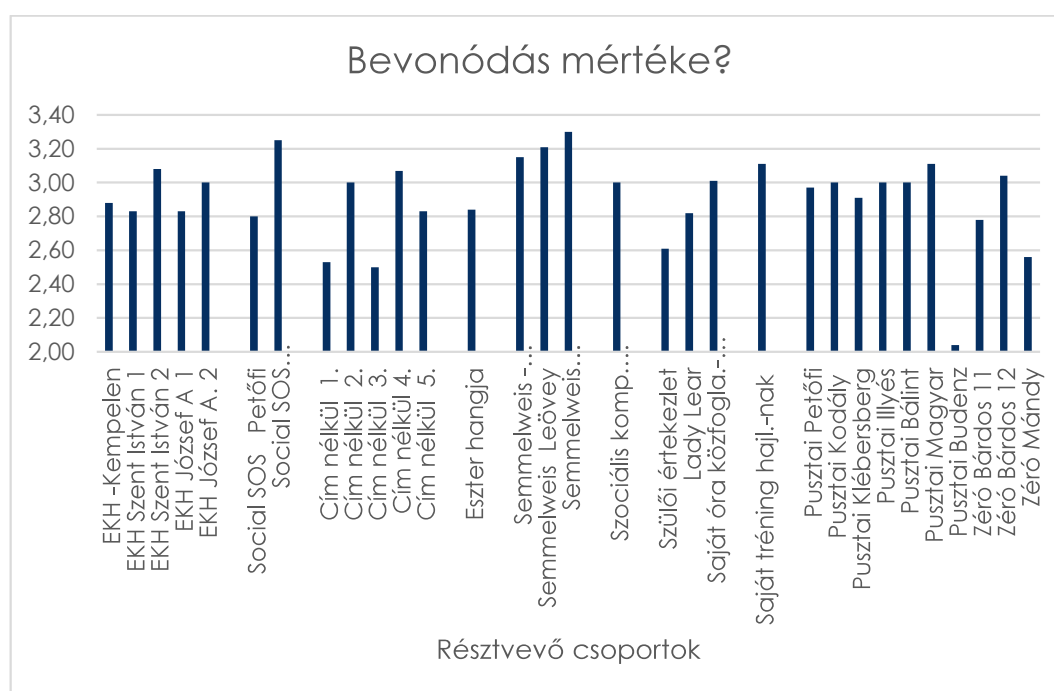
- Megviselt, hogy másoknak ilyen élete van és még nem omlottak össze. Szerencsés vagyok.
- Durvának tartom, hogy bármilyen élethelyzetből el lehet jutni a hajléktalansághoz. Ez a tudat elgondolkodtatott.
- Amikor el kellett játszani a hajléktalant.
- Az Éjjel eltöltött idő az utcán rész érintett meg, amikor nem tudtam hova menni.

Az *Eszter hangja* esetében az érintettséget egyrészt a résztvevők saját sorsában, és a darabban megjelenő létkérdés: megalkuvás kontra önfelvállalás, újbóli átélésének párhuzama okozta, másrészt az előadás végén lévő spontán együttes lázadás volt az, amely a legerősebben hatott a résztvevőkre.

A harmadik kérdés arra vonatkozott, hogy megfelelt-e az előadásban felkínált részvétel mértéke. Az átlagérték 2,93 volt, amely azt jelenti, hogy a 503 résztvevő átlagban pontosan annyi lehetőséget kapott véleménynyilvánítás, szerepbelépés tekintetében, mint szerettek volna. Megnéztem, hogy a 2,93-as érték, szélsőséges 5-ös és 1-es értékek átlaga-e, vagy inkább 3-as közeli számok átlagaként alakult ki. Ehhez a tapasztalati szórás

$$S = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}$$
 alapján számoltam ki a relatív szórás
$$V = \frac{S}{\bar{X}} \cdot 100$$
 értékét. A relatív szórás 7% volt, amely nagyon kis mértékű eltérést mutat az átlagtól. Az ábrán is látható, hogy az előadások többsége a 2,7 és 3-as tartományba tartozik.

4. ábra: A bevonódás mértékével való elégedettség

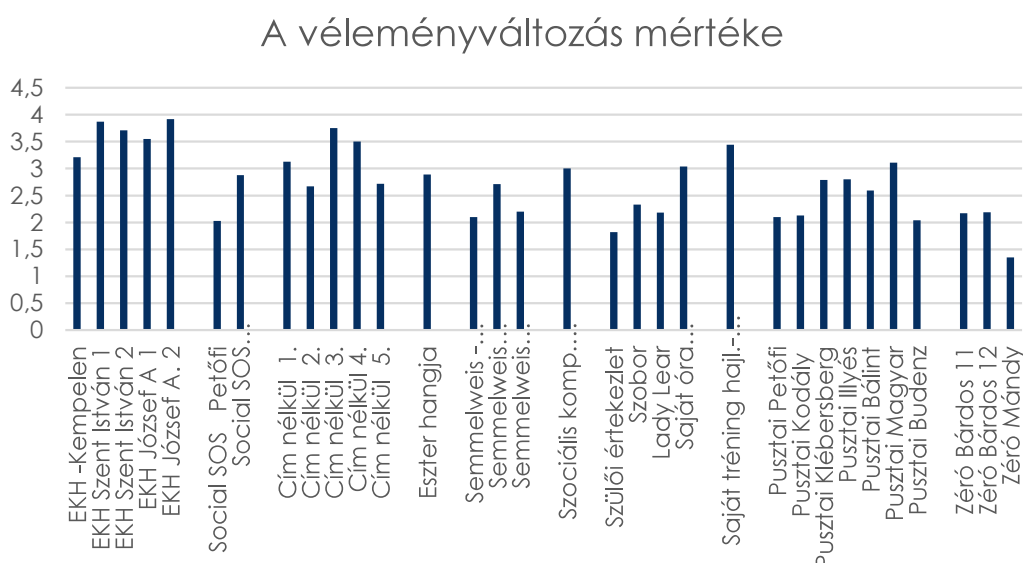

Forrás: saját szerkesztés

A 4. számú ábra diagramjáról látható, hogy az interakciók mértékét legtöbbször a Semmelweis reflex Színházak éjszakáján tartott előadásánál találták soknak. A Semmelweis reflex esetében a nyitott kérdésekre adott válaszokból az derült ki, hogy elsősorban a fel-

vezető gyakorlatok voltak meghatározóak. Sokan említették azt a részt, amikor egy papírlap alakításával (gyűrészével, tépésével) kellett kifejezniük, hogy mit éreztek akkor, amikor a drámapedagógusok szerepből rájuk kiáltottak. A negyedik kérdés a véleményváltozást vizsgálta meg. A résztvevők a saját maguknál észlelt véleményváltozásról írtak. Ennek a kérdésnek is két része volt. Az egyiknél egy öt fokozatú skálán kellett megadni, hogy milyen mértékben változott a véleménye, a másik esetben ki lehetett fejteni, hogy melyik volt az a terület, amely a véleményváltozást okozta.

5. ábra: Az előadás/foglalkozás általi véleményváltozás a résztvevő saját megítélése szerint

forrás: saját kutatás alapján

A legerősebb véleményváltozásról az *EKH foglalkozásoknál* vallottak a résztvevők. A József Attila Gimnázium és a Szent István Gimnázium egy-egy csoportja gondolta közepesenél jóval erősebbnek (Az első 3,92-nek, a második 3,87-nek) az élmény hatására bekövetkezett véleményváltozást. Ezek a 4-hez közeli értékek azt jelzik, hogy több tekintetben is megváltozott a résztvevők véleménye.

Az *EKH foglalkozás* esetében először elméleti síkon szeretnék kitérni arra, hogy mi okozhatta a véleményváltozást. Olyan foglalkozásról van szó, amelyet a Fedél Nélkül című újság hajléktalan munkatársai tartanak 17-18 éves fiatalok számára. A foglalkozás két részből áll. Az első részében élettörténetek hallgathatunk meg három hajléktalan lapterjesztőtől, amelyeket eddig a résztvevők többsége, megdöbbenőnek, lebilincselőnek és megrázónak tartott a visszajelzések alapján.

A másodikban szerepjátékokra kerül sor, amelyek egy társasjátékba vannak ágyazva. A mezők helyszíneket, szituációkat jelölnek, és a résztvevőknek kell hajléktalan játszaniuk, még az igazi hajléktalanok lesznek a többségi szereplők. A szereplők, mint egy fórumszínháznál, folyamatosan változnak, és közben a saját elgondolásaik szerint cselekszenek.

Az előadás az Augusto Boal általi modellt használja. Adott egy elnyomott főhős, a protagonist, aki aktuális élethelyzetéből ki akar kerülni. (Boal, 2008) A kitörési kísérlet, a

felvállalt konfliktus az elnyomóval szemben, választás kérdése megoldási módok sokasága. Az előadás éppen a boal-i fórumszínházi mód miatt hat, ahol szerepcserék, véleményütköztetések történnek, amely az egyik legfontosabb drámapedagógiai konvenció.

Gyakorlati példaként egy elit gimnáziumnál tapasztaltakat szeretném elmesélni. Az előadás előtt úgy gondolták, hogy „minden hajléktalan a saját hibájából lesz hajléktalan”, olyan emberek, akik „alkoholizálnak”. Az egyik válaszadó leírta, hogy azt hitte, hogy „hajléktalanok, csak a rossz emberekből lesznek”, egy másik diák „lusta, kitartás nélküli embereknek gondolta mindegyiket”. A válaszokból látszik, hogy sokan, teljes mértékben a hajléktalan embereket hibáztatták a sorsukért. Az előadás közben viszont ez lassan, de stabilan felülíródott. Arra a kérdésre, hogy miben változott a résztvevő gondolkozása ilyen válaszok születtek: „Már nem nézem le őket”, „Már fontosnak tartom, hogy foglalkozunk velük”, „Már máshogy fordulok a hajléktalanokhoz”. Néha csak egy olyan megjegyzésből derül ki a változás, mint „Olyan normálisak voltak”, „Ha nekem ez lenne a sorsom, én nem biztos, hogy kitartanék”. Az előadás egyik célja természetesen az, hogy a fiatalok megismerjék a hajléktalanok sorsát, de emellett, vagy ezáltal a legfontosabb, hogy megszűnjön a tőlük való idegenkedés, elfordulás és a lenézés. A foglalkozáson ezt a szerepcsere érte el. Egy játék keretében a hajléktalan előadók lettek a „többiek”: járókelők, rendőrök, a környék lakói, vasúti ellenőrök, tüdőszűrő orvosok, a fiatalok pedig a „hajléktalanok”. A megélt szituációkon keresztül megtapasztalták, hogy megvetik, elüldözik őket, hogy keresztülnéznek rajtuk és a fejük felett döntenek a sorsukról.

Egy másik gyakorlati példa a közfoglalkoztatottaknak tartott tanítási dráma volt. A drámajáték fókuszában egy olyan lány állt, aki bölcsödébe szeretné adni a gyermekét (aki még nincs 8 hónapos), mert táncosként szeretne érvényesülni, miközben a nagymamája, aki felnevelte, szintén munkába kell, hogy álljon, mert nyugdíjjogosultsága függ tőle. Kinek van joga, lehetősége dolgozni, kinek kell a másikért felelősséget vállalni? A tanítási dráma során erős érzelmek szabadultak fel, hatalmas viták bontakoztak ki a szereplők hozzáállását és jellemét illetően, és közben a résztvevők a saját életükből is hoztak példákat. Először mindenki be akarta rakni a bölcsödébe a gyermeket. Érveltek a nagymama munkába állása mellett, a lány pénzkeresetének fontossága mellett, de mindkét esetben bölcsödébe került volna a csöppség. Egyszer csak megszólalt valaki: „Figyelj, ha veled többet törődnek, nem jutsz ide!”

Utána arról beszélgettünk miért fontos kisgyermekkorban a szülői energia, a minőségi figyelem, mikor célszerű közösségbe vinni a gyermeket, mikor adunk többet számára, ha megveszünk neki, amit tudunk, vagy ha biztosítjuk a tanulását. Ekkor jegyezte meg az egyik hölgy, hogy milyen jó lett volna, ha ő befejezi a középiskolát, most kapna munkát. A foglalkozás után kialakult egy kötetlen beszélgetés, amelyben elsősorban a személyes élettörténetek domináltak. Arról beszéltek a résztvevők, hogy kinek hány éves gyermeke van, és mikor adta bölcsödébe, ott része van-e ugyanolyan figyelemben és törődésben, mint otthon. A csoport arra jutott, hogy kétéves korig otthon kellene maradnia a kicsinek.

A konceptuális váltás egy olyan anyánál következett be, akinek egy 9 hónapos kisfia van otthon és éppen azon gondolkodott, hogy bölcsödébe adja. Már pakoltunk, amikor megjegyezte: „Hát azt hiszem jobb lesz, ha nem adom be még egy évig a fiam”

Ez a hatás figyelhető meg a *Cím nélkül* előadásoknál is. A véleményváltozás pontosan azoknál az előadásoknál volt a legnagyobb, amelyek a legerősebb előítéleteket előhívó szituációkról játszottak.

Ez ellentétes a *Színházi nevelési programok kézikönyvében* leírt tapasztalatokkal. (Cziboly-Bethlenfalvy, 2013, 301-303). Ott a résztvevők az előítéletek megváltoztatását célzó programoknál úgy érezték, hogy „a saját gondolkodásukra egy-egy ilyen program nem volt hatással”, bár ezt csak „néhány résztvevővel folytatott beszélgetés alapján” írták Cziboly Ádámék. Később viszont „rendre hasonló gondolatokkal találkoztunk” az ilyen típusú programoknál. Náluk a programoknál „egyöntetűen” úgy gondolták, hogy „ha egy előítéletes ember részt venne ezen a programon”, „nem változtatna semmin”. A programok hatásánál viszont a 23 választható terület közül a második legnagyobb értéket kapta a „nézőpontváltás, szempontváltás erősítése” (11,2%), közvetlenül a „közös gondolkodás” (14,2%) után. Érdekes lett volna megnézni, hogy a nézőpontváltás az általuk vizsgált programok esetében miért nem vezet az előítéletek változásához is, és miért kaptam teljesen más eredményt egy hasonló program vizsgálata kapcsán. (Cziboly-Bethlenfalvy, 2013, 301-303)

Visszatérve a diagramhoz azt látjuk, hogy a véleményváltozás a *Zéró tolerancia* egyik előadásánál volt a legalacsonyabb, de ott a csoport számára nehézséget okozott a darab befogadása. A másik előadás, a *Szülői értekezlet* volt, amelynél alacsony volt a változás mértéke. Pedig a darab nagyon izgalmas dolgot kínált fel megvitatásra, megtapasztalásra. Liberálisak lehetünk-e pedagógusként, illetve milyen hatással van ránk felnőttekre, ha beülünk az iskolapadba. Többen írták a „Van-e olyan kérdés, amelyről szívesen beszélgettél volna az előadás után többiekkel?” kérdésre válaszként, hogy szerettek volna beszélgetni például arról, hogy „van-e lehetősége a szülőnek az iskolai nevelést pozitív irányba módosítani?” vagy a „továbbtanulásról”, „a felgyülemlett gondolatokról”. Talán, ha ez a tapasztalat, megbeszélés élménye is kapcsolódik a darabhoz, akkor erősebb a véleményváltozás is.

Az ötödik kérdés az előadások, foglalkozások hívószavára kérdezett rá. Megnéztem, hogy mennyiben kapcsolódtak ezek a mondatok a programban felvállalt nevelési célokhoz, és mennyire tükrözték az előadás fókuszpontjába állított problémát. Az előadások 60%-ában a résztvevők számára is arról szólt az előadás, mint ami az alkotók szándéka volt.

A hatodik kérdés általában a központi probléma társadalmi kitágítása szerepelt, de ez előadásonként eltért. A további kérdések nagy része is különbözött, de az összehasonlításuk már egy másik, bővebb tanulmány részét kell, hogy képezze.

Mitől függ a véleményváltozás? A hipotézisek igazolása korrelációs számítással történt az egyes változók között, és az eredményeket diagramokon ábrázoltam.

A korrelációs számítás képlete a következő volt:

6. ábra A lineáris korrelációs együttható kiszámításának képlete

$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^n (\bar{x} - x_i) \cdot (\bar{y} - y_i)}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (\bar{x} - x_i)^2 \cdot \sum_{i=1}^n (\bar{y} - y_i)^2}}$$

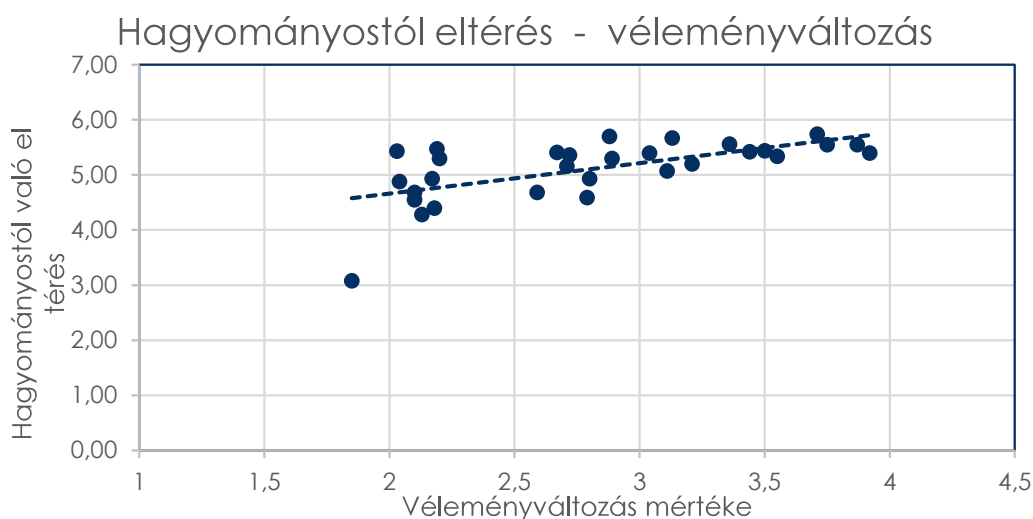
$$-1 \leq r_{xy} \leq 1$$

Forrás: Bognárné, 2014, p: 149

A korrelációs együttható értékét is Bognárné Kocsis Judit *Pedagógiai kutatások* című műve alapján értékeltem (Bognár, 2014). A következő adatokat kaptam:

A véleményváltozás és a hagyományos színházi formától való eltérés között a korreláció 0,51, amely közepes korrelációnak felel meg, jelentős kapcsolattal (7. sz. ábra alapján). A hagyományos színházi formától való eltérés mértéke tehát növeli a véleményváltozás lehetőségét. Ezzel a korrelációs értékkel igazoltam az első számú hipotézist.

7. ábra: A hagyományos előadásformától való eltérés és a véleményváltozás kapcsolata

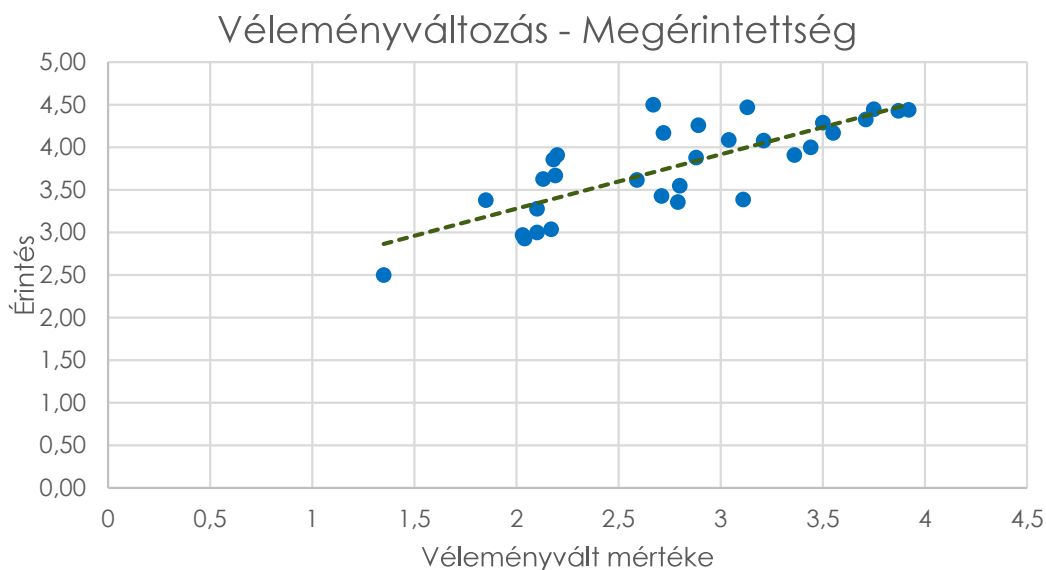

Forrás: saját szerkesztés

A véleményváltozás és a darab általi szellemi vagy érzelmi érintettség együtt mozgása 0,79, amely magas korrelációt mutat. Ez azt jelenti, hogy ha a résztvevőt az előadás valamilyen formában megérinti, a hatása alá kerül, vagy erősen elgondolkoztatja, akkor a véleményváltozás lehetősége is nagyobb. Ezzel a korrelációs értékkel igazoltam a második számú hipotézist.

A 8. ábrán szerepelnek a két érték korrelációs számítása alapján kapott értékek:

8. ábra: A véleményváltozás és az előadás általi érzelmi és szellemi érintés kapcsolata

Forrás: saját szerkesztés

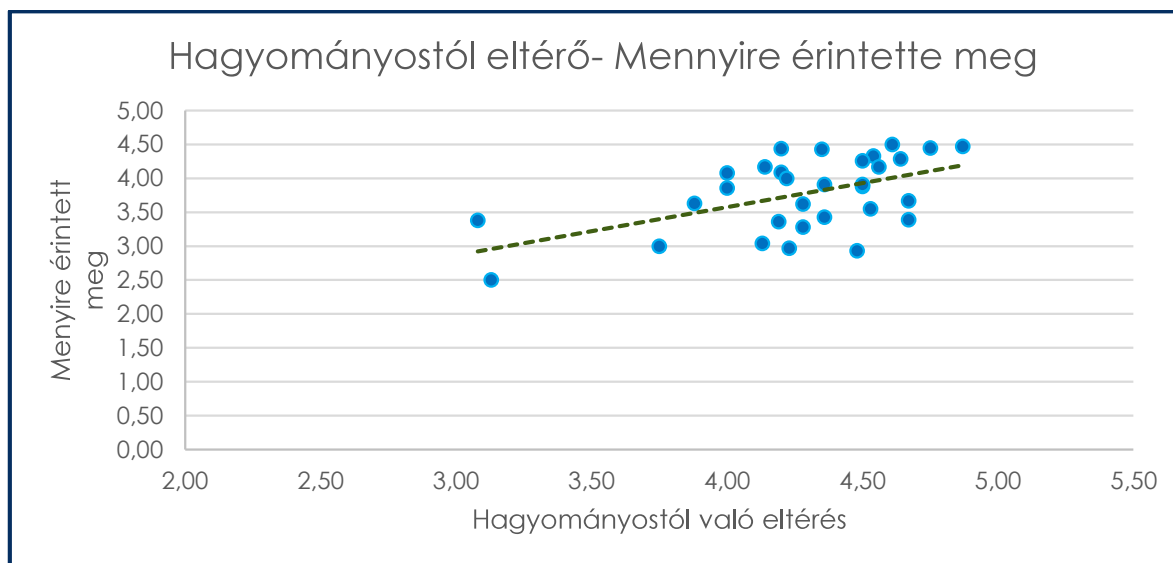
A véleményváltozás és a felkínált interakcióval való elégedettség korrelációs együtthatója 0,14, amely elhanyagolható mértékű korrelációt mutat. Ez azt jelenti, hogy ha egy előadásban a felkínált interakciós lehetőséget valaki elfogadhatónak találja, akkor ez még nem feltétlenül jár együtt azzal, hogy a véleménye változik. Ezzel a 3. számú hipotézist nem sikerült igazolnom, amely további vizsgálatokat tesz majd szükségessé.

A véleményváltozás és az átlagéletkor korrelációs együtthatója 0,10, amely szintén gyenge, elhanyagolható kapcsolatra utal. Az életkortól tehát nem függ a véleményváltozás. Ezzel igazoltam a 4. hipotézist. Ez az eredmény azért fontos, mert igazolja azt is, hogy a drámapedagógia a felnőttek esetében ugyanúgy hat, mint a gyerekeknél.

Az érintettség mértéke és az átlagéletkor közötti korrelációs együttható 0,39, amely biztos, de gyenge kapcsolatot takar. Az életkor növekedése, tehát növeli annak az esélyét, hogy valakit érzelmileg megérint egy előadás, vagy elgondolkoztat.

A hagyományos előadástól való eltérés és az előadás általi érzelmi és szellemi megérintettség kapcsolatának korrelációs együtthatója 0,53, amely közepes korrelációt, de jelentős kapcsolatot takar. Ez azt jelenti, hogy minél inkább eltér egy előadás a hagyományos formáktól annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy a résztvevőket megérinti az előadás valamilyen formában. Ezzel igazoltam az 5. hipotézist.

9. ábra: A hagyományos előadástól való eltérés és az előadás általi érzelmi és szellemi megérintettség kapcsolata

Forrás: saját szerkesztés

Összegzés

Ez a kutatás egy – a Pannon Egyetemen elkészített – szakdolgozatom alapja volt, amelynek 170 oldalából tartalmaz egy kivonatot. A kutatást a doktori tanulmányaim során szeretném folytatni, melynek keretében a hipotézisek vizsgálatát a drámapedagógiai foglalkozások mellett meseterápiás foglalkozásokat is be fogok vonni, bizonyítva ezen művészetpedagógiai módszerek véleményváltoztatást elősegítő szerepét, a másság elfogadásában és a felelősség felvállalásban mind személyes, mind pedig társadalmi szinten.

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm a Kerekasztal Színházi Nevelési Központnak, a Nyitott Körnek, az EKH munkatársainak, a *Cím nélkül* alkotóinak és szereplőinek, az *Eszter hangja* alkotójának, a Káva Kulturális Műhelynek, és a *Szülői értekezlet* alkotóinak, hogy lehetővé tették számomra az előadások résztvevőinek megkérdezését.

Irodalomjegyzék

- Arnold, R. (1993). *Natur als Vorbild: Selbstorganisation als Modell der Pädagogik ; [für Jochen Kaltschmid zu seinem 60. Geburtstag]*.
- Boal, A. (2008). *Theatre of the oppressed*. Pluto Press England.
- Bohár, A. (1993). Az univerzális ember: Egy dimenzióban. In. *Antropológiai és etikai válaszok*. <http://mek.oszk.hu/00000/00085/html/> Letöltés dátuma: 2025.04.01
- Cziboly, Á. & Bethlenfalvy, Á. (2013). *Színházi nevelési programok kézikönyve*. L'Harmattan Kiadó.
- Csikszentmihályi, M. (2010). *Flow -Az áramlat- A tökéletes élmény pszichológiája*. Akadémiai Kiadó.
- Dorothy Heathcote – *Four models for teaching & learning*. (n.d.). Mantle of the Expert. <https://www.mantleoftheexpert.com/blog-post/dorothy-heathcote-four-models-for-teaching-learning/> Letöltés dátuma: 2025. 12. 14.
- Feketéné Szakos, É. (2002). *A felnőttek tanulása és oktatása -új felfogásban*. Akadémia Kiadó.

Leirman, W. (1993). Die Entfaltung der Erwachsenenbildung als Disziplin in internationaler Perspektive: eine Entwicklung,ber vier Paradigmen. In: Knoll, I. (szerk.): *Internationales Jahrbuch der Erwachsenenbildung* 21. kötet p: 11–30.

Rogers, C. (2003). *Valakivé válni. A személyiség születése*. Edge 2000 Kft

Takács, G. (2009). Konstruktív dráma In: *Színház és pedagógia 1.*, Káva Kulturális Műhely.

Melléklet

Program neve	Mennyire érintett meg?	vélemény-vált. mértéke	Eltérés a hagyomány ostól?	Bevonódás mértéke
EKH -Kempelen	4,08	3,21	4,00	2,88
EKH Szent István 1	4,43	3,87	4,35	2,83
EKH Szent István 2	4,33	3,71	4,54	3,08
EKH József A 1	4,17	3,55	4,14	2,83
EKH József A. 2	4,44	3,92	4,20	3,00
Social SOS Petőfi	2,97	2,03	4,23	2,80
Social SOS Mozgásjavít	3,88	2,88	4,50	3,25
Cím nélkül 1.	4,47	3,13	4,87	2,53
Cím nélkül 2.	4,50	2,67	4,61	3,00
Cím nélkül 3.	4,45	3,75	4,75	2,50
Cím nélkül 4.	4,29	3,50	4,64	3,07
Cím nélkül 5.	4,17	2,72	4,56	2,83
Eszter hangja	4,26	2,89	4,5	2,84
Semmelweis -Evangéli	3,00	2,1	3,75	3,15
Semmelweis Leövey	3,43	2,71	4,36	3,21
Semmelweis Színháza	3,91	2,20	4,50	3,30
Szociális komp. vizsgál	3,91	3	4,54	3,00
Szülői értekezlet	3,38	1,82	3,08	2,61
Lady Lear	3,86	2,18	4,05	2,82
Saját óra közfogl.-nak	4,09	3,04	4,20	3,01
Saját tréning hajl.-nak	4,00	3,44	4,22	3,11
Pusztai Petőfi	3,28	2,10	4,28	2,97
Pusztai Kodály	3,63	2,13	3,88	3,00
Pusztai Klébersberg	3,36	2,79	4,19	2,91
Pusztai Illyés	3,55	2,80	4,53	3,00
Pusztai Bálint	3,62	2,59	4,28	3,00
Pusztai Magyar	3,39	3,11	4,67	3,11
Pusztai Budenz	2,93	2,04	4,48	2,04
Zéró Bárdos 11	3,04	2,17	4,13	2,78
Zéró Bárdos 12	3,67	2,19	4,67	3,04
Zéró Mándy	2,50	1,35	3,13	2,56
Összes megkérdezett:	503,00	503	503	503
Átlagérték:	4,56	3,33	4,99	3,37